

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการวิจัยย่อยที่ 1

การจัดการทรัพย์สินทางเลือกสำหรับผู้สูงอายุไทย
(Alternative Asset Management System for Thai Elderly)

ภายใต้

แผนงานวิจัย การศึกษาการจัดการทรัพย์สินสำหรับผู้สูงอายุไทย
(The Study of Asset Management for Thai Elderly)

สัญญาเลขที่ APA(62)62004

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย

กรกฎาคม 2563

บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary)

การที่ประเทศไทยกำลังก้าวสู่สังคมสูงวัย และจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมประชากรผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งและโดนละเมิดสิทธิในด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งทางด้านทรัพย์สิน ทำให้เป็นประเด็นที่ท้าทายทางด้านนโยบายของภาครัฐ อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าการศึกษาและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุในประเทศไทยมีค่อนข้างจำกัด ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุไทยในปัจจุบัน ความต้องการของผู้สูงอายุเกี่ยวกับกลไกทางเลือกในการจัดการทรัพย์สิน โดยคำนึงถึงบริบททางด้านสังคมในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ ซึ่งความเข้าใจในเรื่องนี้จะนำไปสู่ข้อเสนอแนะทางด้านนโยบาย รูปแบบในการบริหารจัดการทรัพย์สิน และแนวทางเบื้องต้นในการกำกับดูแลกลไกที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุไทย

การศึกษานี้สำรวจการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุในช่วงอายุ 55-70 ปี ใน 6 พื้นที่ ได้แก่ กรุงเทพฯ และปริมณฑล ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออก โดยในแต่ละพื้นที่ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ในชุมชนที่มีเครือข่ายผู้นำซึ่งช่วยประสานความร่วมมือกับกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ เนื่องจากการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินเป็นเรื่องที่อ่อนไหว อย่างไรก็ตาม เพื่อลดปัญหาการลำเอียง (bias) ของการคัดเลือกตัวอย่าง ได้สุ่มตัวอย่างจากรายชื่อผู้สูงอายุที่ทางเครือข่ายได้จัดเตรียมไว้อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยผู้สูงอายุจำนวน 1,091 คน จากกรุงเทพฯ และปริมณฑล ราชบุรี ตรวดี อุบลราชธานี พะเยา และนครศรีธรรมราช ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่สำรวจนั้น โดยรวมไม่มีความแตกต่างจากลักษณะผู้สูงอายุของการสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2560 เว้นแต่กลุ่มตัวอย่างของการศึกษานี้มีสัดส่วนของผู้หญิงมากกว่าและมีระดับการศึกษาที่สูงกว่า แต่การสำรวจผู้สูงอายุของสำนักงานสถิติแห่งชาติเป็นการสำรวจผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป นอกจากการสำรวจด้วยแบบสอบถามแล้ว การศึกษานี้ยังใช้การวิเคราะห์ด้วยวิธี Logistic Regression เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่กำหนดความต้องการในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ

นอกจากนั้น การศึกษานี้ยังได้วิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยได้ปรึกษาและทำความเข้าใจเบื้องต้นกับมูลนิธิหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เพื่อช่วยคัดเลือกผู้สูงอายุที่เข้าเกณฑ์การพิจารณาและยินดีให้ข้อมูลเพื่อเข้าสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งนี้เนื่องด้วยการศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจึงเป็นส่วนสนับสนุนในการอธิบายความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ดังนั้น คณะผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิง

คุณภาพ และให้ความสำคัญกับตัวแปรที่มีผลต่อการเข้าถึงสินเชื่อ รวมถึงเงื่อนไขความต้องการของผู้สูงอายุ ประเภทต่างๆ ด้วย

ผลการศึกษาที่สำคัญ

การศึกษาได้แบ่งกระบวนการในการจัดการทรัพย์สินออกเป็น 3 กระบวนการหลักคือ 1) การสะสมทรัพย์สิน (accumulating) หรือการออมเพื่อใช้ในยามเกษียณ 2) การรักษาและการใช้ทรัพย์สิน (storing, maintaining, or utilizing) 3) การมอบหรือส่งต่อทรัพย์สิน (transferring, donating, or bequeathing) โดยการศึกษาได้เน้นเรื่องการจัดการดูแลและการใช้ทรัพย์สิน จากการสำรวจพบว่าผู้สูงอายุที่มีความต้องการในการจัดการทรัพย์สินมีสัดส่วนที่ไม่สูงมาก คือประมาณ 36% ของกลุ่มตัวอย่าง ปัญหาที่สำคัญของกระบวนการจัดการทรัพย์สินคือเรื่องการออมที่ไม่เพียงพอ รองลงมาคือการรักษาและการใช้ทรัพย์สิน และกระบวนการที่มีปัญหาน้อยที่สุดคือการให้มรดกแก่ลูกหลาน ความต้องการและปัญหาในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุแต่ละคนมีลักษณะที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับระดับการศึกษา ลักษณะการประกอบอาชีพ รวมทั้งปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ เช่น ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาที่ค่อนข้างสูงและมีอาชีพรับราชการ ให้ความสำคัญต่อการรักษา การใช้และการส่งมอบทรัพย์สิน ในขณะที่ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพอิสระหรือมีรายได้ไม่สูงมีปัญหาสำคัญทางด้านความเพียงพอของ การออม

ในการสะสมทรัพย์สิน (accumulating) หรือการออมเพื่อใช้ในยามเกษียณของผู้สูงอายุนั้น โดยรวมพบว่ามีเพียง 29.47% ของกลุ่มตัวอย่าง ที่มั่นใจว่ามีการออมที่เพียงพอในการดำรงชีพ โดย 37.47% ให้ความสำคัญกับรายได้ที่มาจากลูกหลานเพื่อการดำรงชีพ ทรัพย์สินที่ผู้สูงอายุสะสมไว้และให้ความสำคัญคือ บ้านที่อยู่อาศัย รองลงมาคือสินทรัพย์สภาพคล่อง เช่น เงินสด ทองคำ พระเครื่อง และเครื่องประดับ ผู้สูงอายุมีการสะสมและให้ความสำคัญน้อยมากต่อการลงทุนในหลักทรัพย์ทางการเงิน เช่น หุ้นสามัญ หรือกองทุน

ส่วนปัญหาในการดูแลรักษาและการใช้ทรัพย์สินของผู้สูงอายุ (storing, maintaining, or utilizing) จะเห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ถึงเกือบ 80% คิดว่าตนเองไม่มีปัญหาในการดูแลจัดการทรัพย์สิน มีเพียง 9% เท่านั้นที่มีปัญหาและคิดว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ ที่เหลือคิดว่ามีปัญหาแต่ไม่ใช่เรื่องที่สำคัญ สำหรับผู้ที่มีปัญหาส่วนใหญ่เห็นว่าปัญหาที่สำคัญในการดูแลรักษาและการใช้ทรัพย์สินคือการขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลหรือบริหารจัดการทรัพย์สิน รองลงมาคือปัญหาทางด้านสุขภาพและการถูกเอาเปรียบหรือฉ้อโกงจากบุคคลภายนอก มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เห็นว่าปัญหาที่สำคัญคือการถูกฉ้อโกงจากลูกหลาน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จัดการทรัพย์สินแต่ละประเภทที่มีอยู่ด้วยตนเองเป็นหลัก และหากมีปัญหาจะปรึกษาคู่สมรสเป็นลำดับแรก รองลงมาคือลูกหลาน กลไกในการจัดการทรัพย์สินที่ผู้สูงอายุมีความต้องการสูงใน 3 ลำดับแรก คือ การให้คำปรึกษาเมื่อถูกฉ้อโกง การให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สิน และสินเชื่อจำนองย้อนกลับ (reverse

mortgage) ถัดมาเป็นความต้องการทางด้าน Trustee นอกจากนั้นผู้สูงอายุมากกว่าครึ่งมีความเห็นว่าไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายเฉพาะในการกำกับดูแลเรื่องการจัดการทรัพย์สิน

การวิเคราะห์โดย Logistic Regression พบว่าลักษณะการประกอบอาชีพ เป็นปัจจัยที่กำหนดความต้องการในการจัดการทรัพย์สิน ผู้สูงอายุที่เคยหรือเป็นพนักงานเอกชน และผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพเกษตรกร มีความต้องการในการจัดการทรัพย์สินมากกว่าผู้ที่เคยหรือประกอบอาชีพอิสระอื่น ความต้องการในการจัดการทรัพย์สินยังขึ้นกับระดับการมีสินทรัพย์ และภาระหนี้สินของผู้สูงอายุ โดยทั่วไปไม่พบว่ารายได้ค่าใช้จ่ายและสุขภาพด้วยตัวเอง มีผลต่อความต้องการในการจัดการทรัพย์สิน แต่ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพไม่ดีและมีการศึกษา ปานกลาง จะมีความต้องการทางด้านจัดการทรัพย์สินที่สูงขึ้น การศึกษานี้ไม่พบว่าปัจจัยทักษะความรู้ทางการเงิน และความสามารถของกระบวนการคิด มีผลต่อความต้องการในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ แต่พบว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่าค่าเฉลี่ยและมีทักษะความรู้ทางการเงินดี จะมีความต้องการในการจัดการทรัพย์สินที่ลดลง สะท้อนว่าผู้สูงอายุที่มีทักษะทางการเงินดีได้มีการเตรียมการและจัดการทรัพย์สินไว้ค่อนข้างพร้อม และมีความมั่นใจว่าการเตรียมการนั้นเพียงพอเมื่อมีอายุมากขึ้น จึงไม่มีความจำเป็นต้องจัดการทรัพย์สิน ผู้สูงอายุที่มีความพึงพอใจในความสุขอยู่แล้วจะมีความต้องการด้านการจัดการต่ำกว่า และผู้สูงอายุที่ไม่คาดว่าจะได้รับการช่วยเหลือเลยจากเครือข่ายทางสังคมเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดหรือภัยพิบัติ จะมีความต้องการด้านการจัดการที่ลดลง นอกจากนั้น ในการวิเคราะห์เพิ่มเติม โดยการแบ่งตัวอย่างผู้สูงอายุที่มีทรัพย์สิน “มาก” และ “น้อย” พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการของผู้สูงอายุของทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกัน สะท้อนว่านโยบายที่จะมีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพย์สินสำหรับผู้สูงอายุ ควรมีการศึกษาในประเด็นนี้ให้ละเอียดลึกซึ้งต่อไป

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกรณีศึกษาทั้ง 26 รายในพื้นที่ศึกษาเดียวกันกับการสำรวจข้อมูลสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มมีความต้องการและปัญหาในการจัดการทรัพย์สินที่แตกต่างกัน โดยผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า ต้องการจัดการให้ทรัพย์สินนอกเงย หรือจัดสรรให้ทายาทในอนาคต ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ต้องการความรู้และได้รับคำปรึกษาเพื่อหาช่องทางหารายได้เพิ่มจากทรัพย์สินที่มีอยู่ หรือหารายได้เพิ่มจาก passive income ในช่วงหลังเกษียณอายุ ในขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ด้อยกว่า โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีความมั่นคงทางรายได้ จะเข้าใจว่าการจัดการทรัพย์สินคือ การหารายได้ให้เพียงพอต่อรายจ่ายในการดำรงชีวิตประจำวัน กลุ่มนี้ยังต้องทำงานเพื่อความอยู่รอด และติดอยู่ในขั้นของการแสวงหาทรัพย์สินมากกว่าการรักษาและใช้ทรัพย์สิน นอกจากนั้น ความต้องการการจัดการทรัพย์สินทางเลือดยังมีความแตกต่างกัน เช่น กรณีศึกษาที่เป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตร และเคยทำงานในภาคเอกชน รวมถึงผู้สูงอายุที่มีคู่สมรสที่เป็นเพศเดียวกัน โดยเฉพาะกลุ่มที่มีทรัพย์สินเป็นบ้านของตนเอง มีความสนใจผลิตภัณฑ์สินเชื่อจำนองย้อนกลับ (reverse mortgage) ในฐานะหลักประกันที่จะสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีในบั้นปลาย แต่ที่ผ่านมามีเคยรับรู้ข้อมูลเรื่องสินเชื่อดังกล่าว

สำหรับสถานะของการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ณ ปัจจุบัน สามารถแบ่งเป็น 4 รูปแบบหลักๆ คือ 1) ผู้สูงอายุจัดการเอง มี 2 รูปแบบย่อยคือ ก) แบ่งให้บุตรหลานเป็นส่วนๆ โดยกันส่วนที่ตนเองใช้ยังชีพ ออกมาอย่างชัดเจน และ ข) การจัดการเองทั้งหมดโดยที่ยังไม่มีแผนจะแบ่งให้ลูกหลาน 2) ผู้สูงอายุจัดการร่วมกับบุตรหลานหรือบริหารแบบกงสี 3) ผู้สูงอายุบริหารในรูปกิจการธุรกิจ โดยกำหนดข้อตกลงในการคืนผลประโยชน์ให้แก่ตัวผู้สูงอายุ และครอบครัวที่ชัดเจน และ 4) ผู้สูงอายุยกให้บุตรหลานจัดการทั้งหมดซึ่งผู้สูงอายุอยู่ในสถานะพึ่งพาสูง หากบุตรหลานไม่ดูแล หรือไม่มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุได้ ซึ่งจะส่งผลกลับมาสู่คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในท้ายที่สุด

ทางด้านวัฒนธรรมในการจัดการทรัพย์สิน ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกไม่พบความแตกต่างที่ชัดเจนในเรื่องวัฒนธรรมการจัดการทรัพย์สิน แต่พบว่าในกรณีครอบครัวผู้สูงอายุที่ทำธุรกิจการค้าในรูปแบบที่แตกต่างกันอาจมีรูปแบบการจัดการที่แตกต่างกัน ในท้ายที่สุด ในการจัดการทรัพย์สินผู้สูงอายุไม่ไว้วางใจให้ “คนอื่น” นอกเหนือจากเครือญาติและครอบครัวมาช่วยจัดการทรัพย์สิน ไม่ว่าจะมาจากภาครัฐหรือเอกชน เหตุผลที่สำคัญคือการขาดความมั่นใจและไว้วางใจในระบบ นอกจากนี้ ยังพบว่าผู้สูงอายุล้วนมีความต้องการความรู้ในการจัดการทรัพย์สิน โดยองค์ความรู้ที่ต้องการและช่องทางในการถ่ายทอดความรู้นั้นแตกต่างกันไปตามกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและภูมิหลังทางอาชีพที่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะทางนโยบาย

ถึงแม้ผลการสำรวจพบว่าผู้สูงอายุประมาณ 36% มีความต้องการทางด้านจัดการทรัพย์สิน แต่การสำรวจได้เสริมจลิ่งลงในช่วงปลายปีก่อนสถานการณ์วิกฤติ COVID-19 ซึ่งวิกฤตินี้ทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอยอย่างรุนแรง และจะมีผลต่อรายได้ของผู้สูงอายุที่ยังทำงานอยู่ ตลอดจนการประกอบชีพของลูกหลานที่ผู้สูงอายุคาดหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือเมื่อเกษียณอายุ โดยการสำรวจพบว่าผู้สูงอายุถึง 38% ยังหวังพึ่งพารายได้จากลูกหลานในการดำรงชีพเป็นลำดับแรก ประกอบกับการที่อัตราดอกเบี้ยมีแนวโน้มที่ต่ำลง จะทำให้เงินออมที่ผู้สูงอายุสะสมไว้ไม่สามารถสร้างผลตอบแทนให้เพียงพอต่อการดำรงชีพในระยะยาวได้ ดังนั้น การจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุจึงเป็นเรื่องท้าทายที่ภาครัฐควรพิจารณานโยบายเพื่อช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีทางเลือกมากขึ้นในการจัดการทรัพย์สิน จากผลการศึกษามีข้อเสนอแนะดังนี้

1. การใช้กลไกการจัดการทรัพย์สินทางด้านตลาดเงินและตลาดทุนมากขึ้น

จากความจำเป็นในการปรับโครงสร้างและฟื้นฟูเศรษฐกิจด้านต่างๆ หลังจากภาวะวิกฤติ ทำให้รัฐบาลมีข้อจำกัดทางด้านงบประมาณมากขึ้น การใช้กลไกทางด้านตลาดเงินและตลาดทุนเพื่อการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุสามารถช่วยลดภาระทางการคลังของรัฐได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินเชื่อ reverse

mortgage ซึ่งเป็นเครื่องมือทางการเงินที่ช่วยแปลงสินทรัพย์ซึ่งไม่มีสภาพคล่องมาเป็นเงินเพื่อการใช้จ่ายในการดำรงชีพของผู้สูงอายุ (Home Equity Extraction) การศึกษาพบว่าผู้สูงอายุมีความสนใจในเรื่องสินเชื่อ reverse mortgage สูงเป็นลำดับที่ 3 จากทางเลือกต่างๆ ในการจัดการทรัพย์สิน และผู้สูงอายุอยู่อาศัยในบ้านที่ตนเองเป็นเจ้าของประมาณ 70% สะท้อนถึงความเป็นไปได้ของทางเลือกนี้ในการช่วยจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ หากประสบปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพเนื่องจากมีเงินออมไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตาม reverse mortgage ในประเทศไทยยังมีการใช้ที่ต่ำ จึงควรมีการศึกษาในเรื่องการปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสมหรือการสนับสนุนเรื่อง Mortgage Insurance ต่อไป

2. การใช้ประโยชน์และความร่วมมือ (leverage) จากชุมชน

การศึกษาพบว่าผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ที่มีความต้องการในการจัดการทรัพย์สินที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับระดับการศึกษา ลักษณะการประกอบอาชีพ รวมทั้งปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ จึงยืนยันว่าการออกกฎหมายหรือการส่งเสริมในลักษณะที่ใช้ได้กับทุกคน (one-size-fit-all approach) จากส่วนกลางนั้น อาจไม่มีประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาของผู้สูงอายุ ในพื้นที่ซึ่งผู้สูงอายุมีการศึกษาที่ค่อนข้างสูงและมีอาชีพรับราชการ ผู้สูงอายุเหล่านี้มีปัญหาด้านความเพียงพอในการดำรงชีพน้อย การดูแลรักษาและการใช้ทรัพย์สินของผู้สูงอายุ (storing, maintaining, or utilizing) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญ กลไกในการให้ความรู้เกี่ยวกับทางเลือกต่างๆ ในการจัดการทรัพย์สิน และการให้คำปรึกษาด้านการจัดการทรัพย์สินจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้ โดยอาจให้มีกลไกผ่านเครือข่ายหรือชมรมในพื้นที่เสริมกับกิจกรรมที่มีอยู่

แต่สำหรับบางพื้นที่ ปัญหาสำคัญที่สุดของผู้สูงอายุคือการออมไม่เพียงพอ มีการพึ่งพารายได้จากสวัสดิการภาครัฐเป็นหลัก และจากการศึกษาในเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจนในชนบท กลุ่มผู้สูงอายุในภาคเกษตร มีการพึ่งพาและให้ความสำคัญกับกลุ่มสวัสดิการในชุมชนค่อนข้างสูง ดังนั้น ในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุของพื้นที่เหล่านี้ ภาครัฐควรพิจารณาการใช้ประโยชน์จากองค์กรหรือสถาบันที่มีอยู่ในชุมชน เช่น สถาบันการเงินฐานราก กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มสวัสดิการในชุมชน มีการปรับบทบาทเพื่อเสริมความเข้มแข็งด้านการจัดการรายได้และการออมให้กับกลุ่มวัยก่อนเกษียณได้มีเงินใช้ในยามเกษียณอายุอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยการส่งเสริมให้สถาบันระดับฐานรากและท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้อย่างคล่องตัว ลดการกำกับดูแลที่ไม่จำเป็นจากส่วนกลางลง และในระยะยาวควรสนับสนุนให้เครือข่ายเหล่านี้สามารถสร้างสวัสดิการของผู้สูงอายุของภาคชุมชนบางส่วนได้เองอย่างยั่งยืน ซึ่งจะเป็นการช่วยลดภาระทางด้านงบประมาณของภาครัฐได้ในอนาคตได้

3. มีการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ

การที่ผู้สูงอายุมีความต้องการกลไกในการให้คำปรึกษาทั้งทางด้านปัญหาการถูกคดโกงและการจัดการทรัพย์สิน และผู้สูงอายุมีการจัดการทรัพย์สินทุกประเภทด้วยตนเอง หากมีปัญหาจะปรึกษาคู่สมรสในครอบครัวคือคู่สมรสและลูกหลานเป็นหลัก แต่สมาชิกในครัวเรือนอาจมีข้อจำกัดทางด้านความรู้ในการจัดการทรัพย์สิน เนื่องจากองค์ความรู้ทางด้านนี้ มีอยู่กระจายอยู่ตามแหล่งต่างๆ ทำให้ผู้สูงอายุหรือสมาชิกในครอบครัวไม่สามารถสืบค้นและเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการสำหรับการตัดสินใจได้

ดังนั้นจึงควรมีการพัฒนาหน่วยงานหรือรูปแบบการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ตามหลักการของการจัดการความรู้ (knowledge management) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ คือ การรวบรวมข้อมูลความรู้ (knowledge acquisition) ด้านการจัดการทรัพย์สิน โดยมีหน่วยงานที่มีความน่าเชื่อถือไม่มีวัตถุประสงค์หลักเชิงพาณิชย์ ทำหน้าที่รวบรวมองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพย์สินที่มีกระจายอยู่ตามแหล่งต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ สำหรับทรัพย์สินแต่ละประเภท เพื่อให้เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับผู้สูงอายุในการใช้ประกอบการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง จากนั้นจึงทำการเผยแพร่และแบ่งปันข้อมูลความรู้ (knowledge dissemination and sharing) ด้านการจัดการทรัพย์สินโดยรูปแบบต่างๆ ทั้งการนำขึ้นสู่เว็บไซต์ที่ได้รับการออกแบบสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะให้มีการเข้าถึงและสืบค้นง่าย รวมทั้งการจัดอบรมหรือประชุมเชิงปฏิบัติการต่างๆ หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยให้มีตัวแทนชุมชนหรือองค์กรผู้สูงอายุต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสร้างการรับรู้และนำไปเผยแพร่ต่อให้แก่สมาชิก และขั้นตอนสุดท้ายคือ การใช้องค์ความรู้และพัฒนาองค์ความรู้ (knowledge use, creation, and development) ด้านการจัดการทรัพย์สิน โดยการนำองค์ความรู้ไปรู้ไปใช้จริงในแต่ละชุมชน จนทำให้เกิดการพัฒนาในรูปแบบการจัดการทรัพย์สินที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือบริบทของชุมชนนั้นๆ ต่อไป ซึ่งขั้นตอนนี้อาจเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการใช้ประโยชน์และความร่วมมือ (Leverage) จากชุมชนข้างต้น

4. การให้มีช่องทางการให้คำปรึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

นอกเหนือจากการพัฒนารูปแบบการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุแล้ว หากผู้สูงอายุที่มีความจำเป็นและต้องการคำปรึกษาปัญหาเมื่อถูกคดโกง หรือการจัดการทรัพย์สินเป็นการเฉพาะ จึงควรมีช่องทางในการให้คำปรึกษาแก่ผู้สูงอายุ แต่จากการที่พบผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีการจัดการทรัพย์สินไม่ว่าประเภทใดก็ตาม ด้วยตัวเองและลูกหลานเป็นหลัก สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในเรื่องความไว้วางใจ (Trust) และความต้องการเป็นส่วนตัว (privacy) ของผู้สูงอายุ ดังนั้นการสร้างช่องทางในการให้คำปรึกษาแก่ผู้สูงอายุ จำเป็นต้องคำนึงถึงมิติ ทางด้านการเข้าใจบริบทของผู้สูงอายุ การเข้าถึงช่องทาง ความไว้วางใจ และความต้องการเป็นส่วนตัวของผู้สูงอายุ

การใช้ช่องทางผ่านองค์กรหรือสถาบันที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งมีความเข้าใจบริบทผู้สูงอายุและเข้าถึงได้ แต่มีข้อเสียในเรื่องความเป็นส่วนตัว ดังนั้นการสร้างช่องทางในการให้คำปรึกษา เป็นเรื่องที่เหมาะสมและท้าทาย จำเป็นต้องมีการศึกษาและทำความเข้าใจในประเด็นนี้ให้ลึกซึ้งมากขึ้น เพื่อให้สามารถมีนโยบายที่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามจากการที่ขณะนี้เทคโนโลยีได้พัฒนาอย่างรวดเร็วและมีต้นทุนที่ถูกลงมาก จึงได้ถูกนำมาใช้ในการให้คำปรึกษาทางการเงินและทางด้านกฎหมายมากขึ้น ดังนั้นช่องทางการให้คำปรึกษาทางด้านการจัดการทรัพย์สินสำหรับผู้สูงอายุ โดยการใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักร (machine) ซึ่งสามารถทำให้ไม่ทราบตัวตน (anonymity) อาจมีความเป็นไปได้และควรพิจารณาและศึกษาในรายละเอียดต่อไป

5. เน้นกระบวนการทางกฎหมายที่มีอยู่และการกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพ

การศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่ง เห็นว่าไม่มีความจำเป็นในการมีกฎหมายเฉพาะ ในการกำกับดูแลผู้ให้บริการจัดการทรัพย์สิน ภาครัฐอาจยังไม่มีควมจำเป็นที่ต้องออกกฎหมายเฉพาะด้านการจัดการทรัพย์สิน แต่ภาครัฐควรเน้นการบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่ให้เป็นธรรมและมีกระบวนการที่รวดเร็ว เนื่องจากผู้สูงอายุอาจไม่มีเวลาที่มากพอในการรอการตัดสินใจของกระบวนการทางด้านกฎหมายได้ การออกกฎหมายที่ขาดความเข้าใจ อาจไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้ นอกจากนี้ ในคุ้มครองปกป้องสูงอายุนั้นจำเป็นต้องมีความเข้าใจและคำนึงถึงความต้องการอิสระและต้องการในการควบคุมการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุประกอบด้วย อย่างไรก็ตาม การศึกษาพบว่าผู้สูงอายุเพียงประมาณ 10% หรือต่ำกว่าเท่านั้น ที่ยอมรับรูปแบบของผู้ให้บริการในรูปแบบบุคคลหรือองค์กร โดยไม่จำเป็นต้องมีการกำกับดูแลโดยภาครัฐ ดังนั้นในการกำกับดูแลผู้ให้บริการทางด้านการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ในเบื้องต้นอย่างน้อยควรต้องมีการลงทะเบียน และให้มีการจดบันทึกรายการที่สำคัญเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถตรวจสอบได้หากต้องการ

ท้ายที่สุด การศึกษานี้ชี้ว่าผู้สูงอายุไม่ได้คิดว่าตนเองถูกเอาเปรียบหรือละเมิดทางด้านทรัพย์สินจากลูกหลานมาก ดังที่เป็นข่าวโดยทั่วไป ซึ่งอาจมีสาเหตุจากปัญหาทางด้าน selection bias ในการนำเสนอ แต่การศึกษากลับพบว่าผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่ยังพึ่งพาผู้ที่ใกล้ชิดในครอบครัว คือคู่สมรสและลูกหลานในการจัดการทรัพย์สิน ดังนั้น นโยบายภาครัฐจึงไม่ควรให้ความสำคัญในการออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองหรือออกข้อบังคับต่างๆ เป็นลำดับแรก แต่ควรเน้นการสนับสนุนการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางด้านข้อมูลและองค์ความรู้ ในการจัดการทรัพย์สิน เพื่อให้ครัวเรือนสามารถเข้าถึงได้เพื่อช่วยในการจัดการทรัพย์สิน โดยผ่านองค์กรที่มีอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ จากการที่สมาชิกในครัวเรือนมีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพย์สินของผู้สูงอายุ ดังนั้น ความรู้ความเข้าใจการจัดการทรัพย์สินภายในครัวเรือนระหว่างผู้สูงอายุและลูกหลาน (transgenerational wealth management) เป็นเรื่องที่ได้รับการศึกษาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการวางนโยบายและการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องสำหรับผู้สูงอายุต่อไป